

Aventures a l'entorn de la traducció

Gret Schib Torra

La meva contribució a aquest volum d'homenatge a Germà Colon serà personal, més sentimental que científica. Sobretot voldria fer constar que el dia que em va proposar, a mi, que encara no havia estudiat cap llengua iberoromànica, un tema de tesi doctoral (el professor, amb qui tenia previst de fer un treball mig italià, mig francès, havia mort de sobte), el curs de la meva vida va canviar. I no exagero. Puc dir que Germà Colon em va fer conèixer i estimar la llengua i la literatura catalanes, a les quals em dedicaria a partir dels anys setanta. I, a més a més, és també gràcies al català que vaig conèixer el meu marit, Albert Torra. Qui sap on seria jo avui si no hagués triat aquest camí! Faria també de traductora en aquest racó idíl·lic on em trobo ara? Ho dubto.

De primer no sabia ben bé si aquesta nova perspectiva, després dels estudis de romàniques, em convindria, i vaig dir a en Germà que el tema sobre la traducció francesa del *Llibre de meravelles* de Ramon Llull em semblava prou interessant, però que no volia haver d'aprendre una altra llengua nova. Ell em va contestar que no seria necessari, ja que el català antic es comprenia fàcilment amb els coneixements de provençal que jo ja tenia. Les coses, però, van anar com van anar, i avui, el català és la llengua estrangera que potser domino més.

El gos menja un os sota la taula

Des del començament de la meva dedicació als texts catalans, els meus coneguts solen preguntar-me per què m'ocupo precisament del català, si és una mena de dialecte espanyol, i és molt diferent del castellà. Amb la finalitat de fer-los sentir la diferència tinc preparada la frase següent que els recito cada vegada. *Der Hund frisst einen Knochen unter dem Tisch* en castellà és: *El perro come un hueso debajo de la mesa*, i en català: *El gos menja un os sota la taula*. Això els deixa esbalaïts i diuen

que efectivament sona molt diferent. Els més instruïts filològicament parlant constaten que el català s'assembla molt al francès. Algunes persones també es fixen en el fet que en alemany hi ha dos verbs diferents, l'un per a persones i l'altre per a animals, que signifiquen 'menjar', o sigui: *fressen* i *essen*, i es pregunten si el fet que les llengües romàniques no facin aquesta diferència vol dir que el món dels animals se sent més proper del dels humans. Ràpidament els faig entendre que aquesta suposició és ben equivocada i els explico les aventures que vaig viure a Barcelona amb la meva gosseta Lulu, un teckel molt maco i molt net. En cap restaurant ni bar no ens hi van voler i no hi havia manera d'entrar ni als autobusos ni al metro, ni tan sols amb el gos ficat dins d'una bossa. O sigui que és perillós treure conclusions precipitades a partir del vocabulari!

Una altra constant és la pregunta de si existeix realment una literatura escrita en català (parlo de gent aliena a les ciències lingüístiques, com els meus amics pagesos del poble on visc des de fa uns anys; i, és clar, avui dia, sobretot després de la Fira del Llibre de Frankfurt de l'any passat, hi ha més gent informada sobre el tema que no pas anys enrere), i aleshores els dic que hi ha una literatura molt variada des del segle XIII i que jo m'ocupo precisament de texts d'aquella època llunyana, i que avui dia es publiquen milers de llibres en català cada any. Així em sento una mica propagadora de la cultura catalana entre persones que han sentit a parlar poc de filologia i de català.

Una dificultat suplementària era sempre fer comprendre als meus coneguts què era una edició de text. «Així, *tradueixes* Ramon Llull?», em preguntaven. Ara, des de fa uns quants anys, sí que tradueixo, i aquesta nova variant de divulgar els texts catalans sembla més evident, i m'omple de satisfacció. Mai cap altra ocupació intel·lectual no m'havia fet oblidar tant el món del meu voltant com la traducció, ja sigui d'un autor antic o modern. De primer vaig traduir Ramon Llull, l'autor que m'ha acompanyat durant tota la vida, i més tard, sortint del món medieval, un escriptor modern, Pere Calders, per tornar després encara enrere amb *Curial i Güelfa*.

Hi ha més dies que llonganisses

Ara voldria evocar un problema especialment delicat que se'ns planteja a tots els traductors, o sigui el de les locucions o frases fetes que, evidentment, no es poden traduir paraula per paraula, literalment. Sovint és impossible trobar-ne equivalents. Traduint els contes de Pere Calders, sobretot, vaig topar amb aquesta dificultat, ja que Calders estimava molt les locucions, com per exemple *fer-se'n set pedres*, que vaig traduir per la

locució alemanya *den Kürzeren ziehen* (p. 192),¹ o bé *Hi ha més sucursal de banc que llonganisses* (variant divertida, adaptada al context, de *Hi ha més dies que llonganisses*), que vaig traduir per «Es gibt mehr Bankfilialen als Sand am Meer» (p. 183). Coneixia les dues expressions, perquè el meu marit utilitzava sovint la catalana, i el meu pare l'alemanya, de manera que se m'anava acudint tot naturalment quan estava traduïnt. Una altra troballa, de la qual estic francament orgullosa, em va venir a la ment quan m'ocupava del conte infantil de Pere Calders, *Raspall*, que té com a protagonista un gos. De primer vaig traduir el títol textualment per *Bürste*; però a cap propietari de gos se li acudiria de batejar així el seu company fidel. Així, rumiant-hi durant uns quants dies, vaig trobar el nom de *Struppi* (p. 145) que existeix en alemany com a nom de gos i que evoca una mena de raspall, *Strupper*, una eina de neteja amb raspall i mànec, si més no a Suïssa.

Bon camí sempre és drecera

Per a mi, traduir contes de Pere Calders va ser una pura delícia. És diferent traduir un autor antic que un de contemporani, sobretot quan es coneix personalment. I jo vaig tenir la sort de poder parlar amb Pere Calders. Va ser el setembre de 1993 quan em va rebre a casa seva, al carrer del Comte Borrell de Barcelona. Jo li havia demanat per telèfon el permís de traduir alguns dels seus contes a l'alemany i em va dir molt amablement que anés a veure'l. Quan em va rebre amb un somriure radiant, em va fer oblidar de seguida la meva cohibició inicial. Em va dir que admirava molt Suïssa, tan neta i ordenada (no la devia haver visitat en els últims anys!). Segons els meus apunts presos immediatament després de la visita, em va dir: «No es pensi que Barcelona hagi estat sempre tan bruta; abans de la guerra era una ciutat molt neta». Però Suïssa li agradava sobretot per la tolerància que permetia que quatre llengües existissin pacíficament l'una al costat de l'altra. A Barcelona es discutia molt, en aquell moment, el problema lingüístic a l'escola. Pere Calders en parlava amb indignació: «Sembla increïble: ara ens vénen a dir que a Catalunya s'oprimeix el castellà! A mi em van obligar a viure molts anys a l'exili, em van matar parents i amics, jo no podia publicar res en català en el meu propi país —i ara diuen que som nosaltres que els oprimim!»

Després vam parlar del meu projecte. Em va sorprendre la modèstia del gran escriptor. Es considerava «molt honorat» pel fet que jo

1. Pere Calders, *Revolte im Dachgeschoss*. Erzählungen, aus dem Katalanischen übersetzt von Gret Schib Torra. Norderstedt: Books on Demand GmbH, 2005.

volgués traduir la seva obra i em va donar plena llibertat d'escollir tots els contes que em poguessin semblar aptes per a una traducció a l'alemany.

Quan vaig sortir de casa seva, vaig anar de seguida al passeig de Gràcia, a la Institució de les Lletres Catalanes, per demanar-hi, seguint el consell del mateix Pere Calders, un ajut financer per a la futura traducció. Hi vaig tenir una aventura ben estranya, digna de servir com a matèria per a un conte de Calders. Una secretària em va obrir la porta, em va conduir fins a una saleta, i em va dir que m'esperés una mica, ja que el director, el senyor P., estava reunit, però que no trigaria gaire. Per passar l'estona, llegia un conte del llibre que Pere Calders acabava de regalar-me, i potser vaig deixar de ser conscient del temps. A cap d'uns vint minuts em va semblar que estava tot molt silenciós, em vaig aixecar per veure què passava, i amb espant vaig constatar que el pis era buit. Tot-hom havia marxat (eren quasi les set del vespre) i evidentment m'havien oblidat en aquella saleta. Vaig córrer cap a la porta: era tancada amb clau, un portal d'aquells massissos, blindats, que no deixen passar ni els sons! Vaig començar a estudiar els telèfons, però eren molt complicats, plens de botons, de manera que no vaig saber fer-los funcionar. Ho vaig començar a veure tot una mica negre, i pensava que potser hauria de passar-hi la nit, quan de sobte, com de miracle, algú va trucar a la porta. M'hi vaig precipitar cridant que estava tancada. «Ostres!», se sentia al passadís, i res més. Per sort al cap d'uns minuts va venir el porter i em va obrir. «¿Què hasia utè aquí?», em va preguntar amb accent andalús, mirant-me desconfiat, però jo li ho vaig explicar tot i em va deixar marxar, rient.

L'endemà vaig intentar telefonar al despatx d'aquella institució, en va: no contestava ningú, o bé estaven comunicant. Durant tres hores vaig provar, primer als dos números de la guia telefònica, després a un altre que em van donar a la Generalitat, sense resultat. Un mal esperit semblava voler obstruir-me el pas. Finalment un amic meu de la Universitat va pescar una de les secretàries (amb un quart número que jo no havia aconseguit) i vaig quedar amb ella per la tarda. Em va jurar que no em deixarien sola ni un minut. I sí, sí: aquesta vegada tot va anar bé. Es van excusar mil vegades, les secretàries i també el director, i ja ho tenien tot preparat: un plec de fulls que indicaven totes les traduccions fetes dels contes de Pere Calders a moltes llengües, tret de l'alemany. De tornada a Suïssa vaig explicar als meus alumnes que a Barcelona tenien estadis impressionants, platges molt netes i autopistes amples, però els telèfons seguien funcionant malament, com abans dels Jocs Olímpics...

A Pere Calders, li vaig contar la meva aventura per escrit, i em va respondre amb la carta següent:

Benvolguda amiga:

Li agraeixo molt la seva carta del 9/X/93. L'he llegida i rellegida, hi he fet compartir el goig d'aquesta lletra a la meva esposa i als meus fills.

Un cop passada, la seva aventura amb la Institució de les Lletres Catalanes és molt divertida. Però vostè devia viure uns mals moments... Ja veu que no són tan sols els telèfons allò que funciona malament a Barcelona: encara ens falten un munt de coses, entre elles secretàries que no oblidin cap visitant il·lustre en una saleta.

Em fa molta il·lusió (i m'honora de veres) el seu propòsit d'editar un volum de contes meus traduïts a l'alemany. No cal dir que desitjo de tot cor que les seves gestions tinguin èxit. De la qualitat de la seva traducció no en dubto gens. El seu català és modèlic.

Mentre espero —amb un gran interès— més notícies de vostè, em plau de saludar-la molt cordialment.

Pere Calders Barcelona 17/X/93

El petit volum *Revolte im Dachgeschoss* no ha vist la llum fins a l'any 2005. Pere Calders, desgraciadament, ja no l'ha pogut tenir a les mans: va morir el 22 de juliol de 1994. És a la seva filla a qui vaig enviar el llibre com a prova que havia acomplert la promesa feta al seu pare.

«Bon camí sempre és dreuera», com diu un proverbi. La perseverança, la fidelitat a la feina ben feta, la paciència d'acabar-la sense presses: això també m'ho ha ensenyat Germà Colon, ja que, com solia repetir el nostre amic comú, l'editor Josep M. de Casacuberta, quan ens feia llegir galerades per sisena vegada i ens semblava que ja n'hi havia prou: «Treballem per a l'eternitat».

